

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΙΧ. ΜΠΕΛΛΟΥ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

«Γιαννιώτικα... μακρόσυρτα
τραγούδια... λυπητερά,
πώς η ψυχή μου σέρνεται μαζί σας!
Είναι χυμένη από τη μουσική σας
και πάει με τα δικά σας τα φτερά».

Κωστής Παλαμάς
(«Καημοί της Λιμνοθάλασσας»)

Η δημοτική ποίηση είναι αναπόσπαστα δεμένη με τη μουσική. Σπάνιες είναι οι φορές που συναντούμε απλή απαγγελία. Η μουσική των δημοτικών τραγουδιών έχει τα δικά της χαρακτηριστικά και διαφέρει από την ευρωπαϊκή και την ανατολίτικη. Τα δημοτικά τραγούδια είναι λιτά στη διατύπωση και ακτινοβολούν αρχοντιά, λεβεντιά και αξιοπρέπεια. Η μουσική του κλέφτικου τραγουδιού αλλά και των αφηγηματικών είναι αργή, επική με λυρικές στροφές και με ελεύθερο ρυθμό, γι' αυτό και τα τραγούδια αυτά τραγουδιούνται καθιστά (είναι τραγούδια της τάβλας) και δε χορεύονται. Ειδικότερα, τα περισσότερα ηπειρωτικά δημοτικά τραγούδια, κυρίως της ξενιτιάς, είναι αργόσυρτα, πονεμένα και με μια ξεχωριστή ροή θλίψης. Φτωχός και βασανισμένος ο Ηπειρώτης, πόνεσε και πικράθηκε στον καιρό της πολύχρονης δουλείας και βρέθηκε στα ξένα αγωνιζόμενος σκληρά ν' αλλάξει τη μοίρα του. Οι καταστάσεις αυτές επηρέασαν τον ψυχισμό του και μέσα από τα τραγούδια του ξεδίπλωσε τα συναισθήματά του για τον πικρό χωρισμό, για τον ασίγαστο ομηρικό νόστο για επιστροφή στην όμορφη γενέθλια γη του.¹

Το τραγούδι δεν είναι μόνο πόνος, είναι και χαρά που εκδηλώνεται τόσο στα τραγούδια της αγάπης όσο και στα τραγούδια του γάμου. Στα γλέντια, στα πανηγύρια, σε διασκεδάσεις και σε ξεφαντώματα η μουσική έχει διαφορετικό τόνο. Είναι χαρούμενη, ρυθμική και ζωηρή, προσαρμοσμένη ανάλογα για αργούς ή για πεταχτούς χορούς. Σήμερα, με την αστικοποίηση της κοινωνίας, το δημοτικό τραγούδι όλο και λιγότερο τραγουδιέται και οι

1. «Εκεί η ψυχή μου ορέχτηκε να γλυκοζήσει
στο μεγαλόπρεπο όραμα της γης του Πύρρου,
εκεί που χύνονται σαν ομορφιές ονείρου,
η μάνα της αυγής, της αρμονίας η βρύση».

Κωστής Παλαμάς («Πατρίδες»)

περισσότεροι χοροί γίνονται με τη συνοδεία ενόργανης μουσικής. Τα πολυφωνικά όμως τραγούδια, κυρίως της Β. Ηπείρου, εκτελούνται με φωνητική μουσική.

Στα πολυφωνικά τραγούδια η ομάδα των τραγουδιστών αποτελείται από τον **παρτή** (ή πάρτη), τον **γυριστή** (τσακιστή ή κλώστη) και από τους **ισοκράτες**. «Ο παρτής αρχίζει το τραγούδι απαγγέλλοντας μέρος ή ολόκληρο το στίχο. Μετά συνεχίζει τραγουδώντας το στίχο και δίνει τον τόνο και το σήμα στους άλλους να «μπουν» στο τραγούδι. Ο γυριστής αποτελεί τη δεύτερη φωνή και πλέκει ιδιότυπα την όλη μελωδία του τραγουδιού και συνεχίζουν οι ισοκράτες με **ένα συνεχές ε, ε, ε** διαφόρων υψών. Όλες οι φωνές αποτελούν μεν ανεξάρτητα ηχητικά σύνολα, αλλά στην πορεία τους συμβαδίζουν και αλληλοπλέκονται σε ορισμένα σημεία και δίνουν μία ενιαία αρμονική αντίληψη.²

Η βορειοηπειρωτική πολυφωνία είναι βαθιά ριζωμένη στη μουσική αντίληψη του λαού και είναι, χωρίς αμφιβολία, ένα ιδιότυπο μουσικό σύστημα, μια μακροχρόνια εθνική μουσική παράδοση, που ανάγεται στην αρχαιοελληνική και τη μεταγενέστερη βυζαντινή εποχή. Τέτοια πολυφωνικά τραγούδια είναι και τα: Δεροπολίτισσα, Δέλβινο και Τσαμουριά, Γιάννη μου το μαντήλι σου, Ο Γιάννος και η Μαριγώ, Βεργινάδα, Κυνηγός και βοσκοπούλα, Βλάχα πλένει στο ποτάμι, Τι κακό έκανα ο καημένος κ.ά.

Τα περισσότερα δημοτικά τραγούδια της Ηπείρου έχουν τη δική τους μουσική ιδιομορφία, γιατί στηρίζονται κυρίως στην πεντατονική ή πενταφθογγική μουσική κλίμακα, που αποτελείται από πέντε διαφορετικούς φθόγγους. Είναι μία μουσική τεχνική, που οι μουσικολόγοι θεωρούν ότι ανήκει στην αρχαία μουσική παράδοση: «Η πεντατονία είναι συνέχεια της πεντάχορδης λιτής – δωρικής άποψης της μουσικής ιστορίας μας, η ίδια που μας παραπέμπει στον τροχό, ένα σύστημα το οποίο περιέχει τέσσερα διαστήματα περικλειόμενα από πέντε φθόγγους».³ Το ιδιαίτερο αυτό γνώρισμα των τραγουδιών της Ηπείρου εκφράζεται και με την ενόργανη μουσική.

Η κομπανία ή τακίμι της ενόργανης μουσικής αποτελείται από το κλαρίνο, το βιολί, το λαούτο (ή την κιθάρα) και το ντέφι. Σε ορισμένα μουσικά συγκροτήματα μπορεί να υπάρχουν και δύο κλαρίνα ή δύο βιολιά. Αυτή ήταν η παραδοσιακή μουσική κομπανία, που καμιά σχέση δεν έχει με τις σημερινές ορχήστρες με τα ακορντεόν, τα μεγάφωνα και την εκκωφαντική μουσική τους. Απ' όλα τα όργανα της κομπανίας, το κυριότερο ήταν –και είναι– το κλαρίνο. Ο ήχος του συνεγείρει την ψυχή του Ηπειρώτη, τον ανεβάζει στ' αστέρια κι όταν ο ξενιτεμένος γυρίσει στον τόπο του, με το λάλημα του κλαρίνου στο αφτί, μεταρσιώνεται, έρχεται στο κέφι, ξεχνάει τη φτώχεια

2. Γιώργου Παναγιώτου: «Δεν είμαστε κι εμείς Ρωμιοί!...», Αθήνα 1994, σελ. 39, 40.

3. Δημ. Παπαποστόλου: «Η Ήπειρος της πεντατονίας», Αθήνα, σελ. 10.

και τα δίνει όλα στο χορό. Κορυφαίος καλλιτέχνης του κλαρίνου ήταν ο Τάσος Χαλκιάς.⁴

Εκτός από τον Τάσο και τους άλλους Χαλκιάδες, που κατάγονται από το Δεσποτικό (πρώην Κρετσούνιστα, χωριό καταγωγής και του Ιωάν. Δομπόλη), υπήρχαν και υπάρχουν ακόμη ονομαστές στην Ήπειρο σπουδαίες κομπανίες (ζυγίες) με εξαιρετους οργανοπαίχτες, όπως στο Ζαγόρι τα Τακούτσια (παιδιά του Τάκη Καψάλη από τα Κάτω Πεδινά), ο Φίλιππος Ρούντας από τα Δολιανά, ο Πέτρο Λούκας Χαλκιάς (εκλεκτός καλλιτέχνης του κλαρίνου με παράδοση στην πεντατονική μουσική) από το Δελβινάκι, ο Τάκης Σούκας από το Κομπότι, οι Τσουρλήδες⁵ από τα Γραμμενοχώρια, από την Ψήνα, με πολύ καλό όνομα, οι κλαρινίστες Βαγγ. Μαρκόπουλος - Νικ. Ζαγορίσιος (πασίγνωστος ως Νίκο Ψήνας), ο Γιώτης Ζαγορίσιος (βιολί-ντέφι) και ο Αριστείδης Γ. Μαρκόπουλος (βιολί). Ακόμη, ήταν ονομαστά στον τόπο μας τα τακίμια των Ντραμπαλαίων από τους Δραμεσούς: Ο Μήτσος Ντράμπαλος, εκ Βελτσίστας (Κληματίας) ορμώμενος, πατέρας και αρχηγός της κομπανίας, έπαιζε καλό βιολί, ο γιος του Σταύρος λαούτο και ο άλλος γιος του Θόδωρος κλαρίνο. Ο νεότερος όλων, ο Ζαχαρίας, γιος του τελευταίου, καλό κλαρίνο. Άλλοι, παλιότεροι και νεότεροι οργανοπαίχτες του ίδιου χωριού, αναφέρονται οι Τάκης Γκόγκος, που έπαιζε πολύ καλό κλαρίνο και ο γιος του Βαγγέλης, που έπαιζε σπουδαίο βιολί όπως και ο, εκ Ζίτσης καταγόμενος, Βαγγέλης Γκάγκας. Τέλος, ο Φώτης, παιδί του Τάκη Γκόγκου, ήταν τεχνίτης του κλαρίνου.

4. Για το θάνατο του Τάσου Χαλκιά η Ηπειρώτισσα ποιήτρια Χρυσάνθη Ζίτσαία έγραψε:

«Πήρες και το κλαρίνο σου, Τάσο Χαλκιά, στον Άδη,
να παίξεις τ' αηδονόλαλο να λάμψει το σκοτάδι.
Πιάσ' το, Χαλκιά, και λάλα το γλυκόσυρτα σαν τότες.
Τι και οι νεκροί ανασταίνονται στις μαγικές του νότες».

5. Κώστα Ντούλα: «Μανουσάκια από την Ήπειρο», Αθήναι 1970. Γράφει και τα εξής για τους Τσουρλήδες (σελ. 38): «Ήταν ξακουστό το τακίμι τους. Σπαραγμός και θρήνος! Σ' ένα γλέντι στην Αραχοβίτσα ένας μεθυσμένος από μια παρεξήγηση για μια «παραγγελιά» τραβάνε το σουγιά και τον μπήγει στην κοιλιά του Τσόλη. Ο Τσόλης ανέβηκε στον ουρανό με το λαγούτο του, να συνοδέψει τη χορωδία των αγγέλων. Πρώτη και τελευταία φορά γίνηκε τέτοιο φονικό στην Ήπειρο.

Στη μνήμη του αδικοσκοτωμένου λαλητή, ρέκβιεμ για τον Τσόλη. Για αρκετά χρόνια από τότε, σε κάθε γάμο, σε κάθε πανηγύρι και γιορτάσι όλοι οι Ηπειρώτες λαλητάδες λάλαγαν και τραγουδούσαν, με θλιμμένη φωνή, το παρακάτω μοιρολόι:

*«Τι είν' το κακό που πάθαμαν εμείς οι λαλητάδες.
Μας σκότωσαν τον αδερφό οι παλιοκερατάδες.
Τι του 'κανα αυτουνού του Γιάννη, μωρέ Γκόγκο,
και μου 'δωκε μια μαχαιριά και μ' άφησε στον τόπο;
Τρέχα, Αλέξη αδερφέ, και φώναξε το Δάνο
να μου γιατρέψει την πληγή, μην τύχει και πεθάνω.
Νεκροφόρα, νεκροφόρα, έλα να με πάρεις τώρα».*

Το ηπειρώτικο δημοτικό τραγούδι είναι ένα ενιαίο σύνολο φωνητικής και ενόργανης μουσικής.

Άριστοι τραγουδιστές των ηπειρωτικών τραγουδιών αναφέρονται οι: **Στυλιανός Μπέλλος** (Σέλιανη Παραμυθιάς), ως πρώτο αηδόνι της Ηπείρου, με την απαλή, την παθιάρικη, την πλατιά, τη μελωδική φωνή του, **Σάββας Σιάτρας** (Καρίτσα Ιωαννίνων), γνήσιος τραγουδιστής της Ηπείρου, με ιδιαίτερο χαρακτηριστικό φωνητικό ταλέντο και πλούσια προσφορά στην ηπειρωτική μουσική παράδοση, **Αλέκος Κιτσάκης** (ΡΙζοβούνι Πρέβεζας), με τη λαγαρή, την καθάρια, τη γεμάτη μουσικότητα φωνή του έδωσε νέα πνοή στο ηπειρωτικό τραγούδι, **Ελένη Δήμου**, περήφανη για την ηπειρωτική καταγωγή της, με ιδιαίτερη ενασχόληση στην πεντατονική μουσική του ηπειρωτικού τραγουδιού.

Εκτός από τους γνωστούς τραγουδιστές, το ηπειρωτικό τραγούδι το τραγουδούν μικροί και μεγάλοι, άντρες και γυναίκες σ' όλες τις εκδηλώσεις της κοινωνικής ζωής. Είναι για τον Ηπειρώτη περηφάνια και τρόπος ζωής το τραγούδι, είναι το ξεχείλισμα της ψυχής του και η απέραντη αγάπη στον γενέθλιο τόπο.

Κ. ΜΠΕΛΛΟΣ